

Vincent Ryan Ruggiero. Eleştirel Düşünme İçin Bir Rehber. Çev. Çağdaş Dedeoğlu. 3. Baskı, İstanbul: ALFA Basım Yayım Dağıtım, 2016, 366 s. ISBN:978-605-171-580-3

FATMA ÇAPCIOĞLU

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türkiye

Ankara University Faculty of Divinity, türkiye

fatmacapcioglu06@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-8315-6144>

Her insanın hayatta karşılaştığı pek çok konu, durum, kişi ve olaylarla ilgili çeşitli fikirleri ve yargıları vardır. Bu yargılara nasıl ulaştığımız, bu düşünce ya da fikre neden sahip olduğumuz üzerine biraz düşünüldüğünde, bazı fikirlerin neden bize ait olduğuna dair mantıklı bir neden bulamayabiliriz. Halbuki insanların hemen kabul ettiği ve bu kabulün üzerine hiç düşünmeden hayatını devam ettirdiği durumlar sözkonusudur. Bu kabul ve yargılarda bilginin yanında/hatta daha sık, duyguların etkisi bulunur. Bir konu hakkındaki tavrımızı, tutumumuzu çoğunlukla bu duygular belirler. Düşüncenin aksine duyguların kontrol edilmesi zordur/hatta mümkün değildir. Üstelik duygular manipülasyona karşı korumasızdır. Bununla birlikte eleştirel düşünme becerisi, kabullerimizin, yargılarımızın ve iddialarımızın gerçekliği üzerine düşünmeyi, farklı fikir ve düşüncelere ise açık olmayı sağlar. İnsanın bakış açısını geliştirmesi, biliçli ve sağlıklı kararlar alabilmesi, problemlerin sebebini doğru tespit edip uygun çözüm önerileri üretebilmesi ancak eleştirel düşünme becerisi ile sağlanır.

Eleştirel Düşünme İçin Bir Rehber adlı kitabın temel amacı, “özellikle genç beyinlerin kendi görüş ve iddialarını sorgulamalarına ve gündelik olaylara ilişkin akıl yürütmede en fazla karşılaşılan sorunların analizi temelinde bakış açılarını geliştirmelerine yardımcı olmak” şeklinde kitabın arka kapağında tanımlanmaktadır. Akılcılığa ve onu önceleyen davranışçılığa bir tepki olarak duygulara odaklanmanın, düşünmenin ihmal edilmesine yol açtığını

düşünen yazar Ruggiero, kitabını bu ihmale bir cevap olarak kaleme almıştır. Yazar, düşünme ve hissetmenin birbirini karşılıklı olarak dışlamadığını, ikisinden birine odaklanmanın diğeri reddetmek anlamına gelmediğini ise özellikle belirtir. Zira “daha plansız bir şekilde ortaya çıkan duygu sonuçlara ulaşmak için mükemmel bir başlangıçtır. Daha planlı bir biçimde ortaya çıkan düşünce ise en iyi ve en uygun hissin tanımlanmasına olanak sağlar. İkisi de doğaldır” (s. 16).

Düşünme ve hissetme arasında kurulacak denge, İslam açısından düşünüldüğünde oldukça anlamlı bir zemine oturmaktadır. Nitekim Kur’an-ı Kerim akla ve duygulara hitap eder, Allah vahiy ile insanın doğruya, gerçeğe, hakikate inanmasını sağlayacak delilleri insan aklına sunar. İnsanın anlık duygularıyla hareket etmesini değil, doğru bilgi ve sistematik düşünme süreci ile doğru sonuca ulaşmasını ister. Duygulara göre verilen kararlar çoğu zaman doğru olmayabilir. Zira atalarından gördüğü şekilde inanmaya devam etmek, bu inançlarının doğruluğu üzerine düşünmemek kişinin çok çabalamasını gerektirmediği için pek çok kişi tarafından tercih edilebilirdir, ancak doğru bir tavır değildir. Bu durumda Kur’an-ı Kerim insanları kararları ve yargıları üzerine derin düşünmeye davet etmektedir. Sosyal meydanın, teknolojinin insanın duygu ve kararlarını kolaylıkla manipule edebileceği, iyiyi kötü, kötüyü ise güzel olarak algılamamızı sağlayabileceği, doğrunun ve iyinin ne olduğu konusunda algımızı yönlendirebileceği bir dönemde düşünmenin ve eleştirel düşünme becerisinin önemi ortaya çıkmaktadır.

İnsan hayatındaki basit kararlar yanında, bilimsel araştırmalarda da manipülasyona açık olmak mümkündür. Bilimsel bir araştırma için bu manipülasyona açık alanları, durumları farketmek ve sadece gerçeği keşfedebilmek elzemdir. Yazar bu amaçla kaleme aldığı kitabını “Bağlam”, “Güçlükler” ve “Bir Strateji” şeklinde üç ana ve bu bölümler altında yer alan toplam 19 bölümden oluşturmuştur. İlk ana bölüm eleştirel düşünmenin temel kavramlarını ve araçlarını açıklamaktadır. Yazar bu kavramların anlaşılmasını, ustalaşmak istediğimiz bir alandaki araçları tanımak için gösterdiğimiz çabaya benzetmektedir. Ona göre bu kavramları tanımak eleştirel düşünmeyi engelleyen eğilim ve fikirlerin üstesinden gelebilmeyi kolaylaştıracaktır. İkinci bölüm düşünmede en çok karşılaşılan hata çeşitlerini ele alır. Yazar bu bölümdeki hata çeşitlerini incelerken düşünme sürecinin her aşamasında farkındalığımızı korumamız gerektiğine özellikle vurgu yapar. Ayrıca bu hatalardan nasıl kaçınabileceğimize dair önerilerini de sıralar. Son bölüm ise ilk bölümde değinilen konulara yer yer atıflar yaparak hem kendi kişisel özelliklerimizi tanımamıza hem de bir

araştırmanın ele alınışından kanıtları değerlendirmeye, görüşleri analiz etmekten ulaştığımız fikirleri başkalarına nasıl sunacağımıza kadar pratik bilgiler vermektedir.

İlk bölümün ilk başlığı “sen kimsin?” sorusu ile başlar. Yazar bu başlık altında, kendimizi tanımlamakta kullandığımız ve çoğumuzun üzerine hiç düşünmediği pek çok tanımlamanın arkaplanındaki ön kabullerimizle karşılaşmamızı ister. En çok emin olduğumuz bu bilgileri yeniden sorgulamaya açar. Bu sorgulamanın sebebi hiç şüphesiz, eleştirel düşünmeye başlamanın önce kendimizden başlaması gerektiğini ortaya koymak içindir. Yazar, sen kimsin? sorusuna vereceğimiz cevaplar üzerine düşünmemizi isterken aslında bizi biz yapan dış etkenlerin farkına varmamızı amaçlamaktadır. Nihayetinde “farklı bir çağda ve kültürde yaşamak bizi farklı bir kişi yapacaktı” der (s. 30). Bu fikre pek çok insan “nerde ve ne şekilde yaşadığının bir önemi yok, farklı bir yerde de olsaydım aynı fikir ve görüşleri savunurdum” şeklinde karşı çıkmak isteyebilir. İnsanlar, kendilerini tanımladıkları fikir, görüş ve düşüncelerin her zaman kendilerine ait olduğunu, kendilerine özgü olduğunu iddia edebilirler. Buna karşılık yazara göre birey olmak, doğuştan sahip olduğumuz bir şey değildir, aksine birey olmak sonradan ulaştığımız veya eksiksiz bir şekilde kazandığımız bir şey olarak değerlendirilmelidir. İlk bölümün okuyucuya farketirdiği temel fikir de budur: “Bireysellik diğer insanların ve şartların etkisinden uzak durmanın mümkün olmadığını farkına varışla başlar” (s. 41). İlk bölümdeki bu farkındalık, kitabın ilerleyen kısımlarında anlatılan tüm konulara bir temel teşkil etmektedir. Zira kendimizle ilgili tanımlamalarımızın kaynağını keşfetmek; başka düşünceler, görüşler, fikirler üzerine gerçek olduğunu zannettiğimiz önyargılarımızı, duygusal tepkilerimizi, önkabullerimizi görmemizi sağlayacaktır. Nitekim yazar, bu bölümün hemen ardından eleştirel düşünme nedir? sorusu ile devam etmekte; pek çoğumuzun, düşündüğümüzü ve akıl yürüttüğümüzü söylediğimiz halde, genellikle hissetmekte ve inandıklarımıza inanmaya devam etmek için uygun iddialar bulmaya çalışmakta olduğumuzu dile getirir (ss. 48-49). Yazara göre her ne kadar bazı duygular faydalı, onurlu hatta asil olsa da, duygular güvenilmezdir. Kitabın İngilizce adında yer aldığı halde Türkçe adına taşınmayan “Beyond Feelings” ifadesinin de bu noktada anlamlı hale geldiği görülmektedir. Yazara göre düşünme, tüm eksikliklerine rağmen insanların eylemleri için en güvenilir rehberdir. Hissetmenin aksine düşünme bir sorunu çözmek, karar almak ya da anlayış geliştirmek üzere ortaya konulan bilinçli bir zihinsel süreçtir. Eleştirel düşünme ise iddiaları ve argümanları

test ettiğimiz ve hangilerinin değerli ya da değersiz olduğuna karar verdiğimiz bir arayıştır. Bu arayış süreci, duyguların, hislerin ve ön kabullerin ötesine geçerek, meseleleri analiz etmek üzere soru sormayı gerekli kılar. Yazar bu soruların nasıl sorulacağını oldukça güncel bir örnek üzerinde gösterir (s. 53). Esasen nasıl uygun soruların sorulacağına dair pratik bilgileri kitabın ilerleyen sayfalarında daha ayrıntılı bir şekilde ele almakta, pek çok örnekle nasıl soru sorulacağını göstermeye çalışmaktadır. Nitekim eleştirel bir düşünürün en önemli özelliği *uygun soruları sormaktır* (s. 54). Soruların ve dolayısıyla eleştirel düşünmenin amacı gerçeğe ulaşmaktır. Ancak yazar bu amaca ulaşma gayretine girişmeden önce bazı temel kavramlar üzerinde düşünmekte ve okuyucuyu düşünmeye teşvik etmektedir. İlk ana bölümün diğer başlıklarında, gerçeklik, bilmek, kanıt, görüş, iddia gibi aslında sıklıkla kullandığımız kavramlar, farklı bir şekilde ele alınmaktadır. Böylece yazar, kendi düşünme serüvenimizi keşfetmemize yardımcı olmaya çalışır.

İkinci ana bölüm “Güçlükler” başlığını taşır. İlk bölümde verilen bilgi ve örneklerle eleştirel düşünme süreci için bir temel belirlenmiştir. İkinci bölümde ise eleştirel düşünmeye zarar verebilecek çeşitli hatalar, bu hataların nasıl ortaya çıktığı ve bu hatalardan nasıl uzak durulabileceği ele alınmaktadır. Zira insanın düşünme sürecinin her aşamasında hata yapması mümkündür. Bu hataların ortaya çıkışını insan fark etmeyebilir. Sürekli bir farkındalık sağlayabilmenin yolu, hataların nerelerde ve nasıl ortaya çıkabileceğine dair farkındalık kazanmak ve pratik yaparak bu hatalardan kaçınmaktır. Hataları ortaya çıktıkları zamana göre gruplandırılan ve ele alan yazara göre en temel hata, insanın kendi fikrinin daha iyi olduğu düşüncesidir. “Benimki daha iyi” temelinde bir düşünme hatası, diğer hataların da yolunu açmaktadır. Aslında ikinci ana bölümün başlangıcı da, ilk bölümde olduğu gibi kişinin kendini tanıma ve fark etme sürecinin önemine dayanmaktadır. Her konuda her şeyi bildiğini düşünen bir insan neden başkalarını dinlesin, neden başka bir fikrin değerli olduğuna inansın ve neden öğrenmeye gerek duysun? İşte bu sorularla yazar, benmerkezci olarak nitelediği insanların olayları farklı bir pencereden görme ve dolayısıyla eleştirel düşünme konusunda neden zorlanacaklarını ortaya koymaya çalışmaktadır (s. 168). Yazarın bu noktada dile getirdiği vurgu çok önemlidir: “Kendi ırksal- etnik grubumuzla, din veya kültürümüzle, etnikmerkezci olmadan da belli düzeyde bir aidiyet hissedebiliriz. Ayrıca hoşgörüyü unutmadan da aynı mirası ve bakış açısını paylaştığımız insan grubunu, diğer insan gruplarına tercih edebiliriz” (s. 168). Yazara göre bu insanları, etnik

merkezci insanlardan ayıran temel nokta; kendilerinin diğer tüm gruplardan tamamen üstün olduklarına inanmaları ve diğer grupların motivasyon ve niyetlerini şüpheli bulmalarıdır. Meseleyi tek taraflı ele almak, kendi gruplarının görüşlerini sorgulamamak, karmaşık konuları genelleştirmek, ortak noktaları aramamak ve diğer grupları olumsuz tektipleştirmek bu düşünce yapısına sahip insanların yaptıkları hatalardır. Benimki daha iyi temelinde bir düşünme, eleştirel düşünme önündeki en temel sorundur, çünkü denetimsiz kaldığında, algıyı bozup yargıya zarar verebilir (s. 170). Yazar kusursuz bir nesnelliğin mümkün olmadığını da itiraf ederek, benimki daha iyi düşüncesinin kontrol altında tutularak belli bir nesnellik seviyesine ulaşılabilceğini ifade eder. Benimki daha iyi temelinde düşünmeyi kontrol etmenin yolu ise diğer insanlar gibi bizim de onun etkisinde olduğumuzu ve bu etkinin gerçekten önem verdiğimiz konularda daha da fazlaştığını akılda tutmamızdır. Yazarın bu fikirleri dikkatle okunduğunda kitabın ilk bölümüne neden “sen kimsin” sorusu ile başladığı daha fazla anlam kazanmaktadır. Zira insanın kendini tanıması sadece tanımlamalarda değil aynı zamanda süreç içinde yapabileceği hataların üstesinden gelebilmesi için de çok kıymetlidir. Bu bakış açısının kıymetini yazar “bir strateji” başlıklı üçüncü ve son bölümün ilk başlığını “kendini bilmek” olarak koyarak yeniden vurgulamaktadır. Meseleleri ele alırken uygulanacak yaklaşımın açıklandığı bu son ana bölüm yine kendimiz ile ilgili yeni bir anlayış geliştirmemiz gerektiği noktasını vurgulamaktadır. Yazarın bilgeliğin anahtarı olarak nitelediği “kendini bilmek”, pek çok soru sormakla başlamaktadır. Bu bölümde de kendimize ilgili cevaplanması gereken pek çok soru bulunmaktadır. Eleştirel düşünmenin ve bilimsel bir araştırmanın temeli olan sorular, bu bölümde öncelikle kendimize yöneltilmektedir. Bu sorularla entelektüel alışkanlıklarımızın farkına varmamızı amaçlayan yazar, böylece belli bir durumda karşımıza çıkabilecek sorunları öngörmemizin mümkün olabileceğini ifade eder. Kitabın bundan sonraki 5 bölümü, gözlem yapmak, mesele seçmek, araştırma yürütmek, yargıya ulaşmak ve diğerlerini ikna etmek şeklinde başlıklandırılmaktadır. İçerdiği bilgiler ise bilimsel bir araştırmanın başındaki genç araştırmacıların sürece nasıl başlayacaklarına dair önemli bilgiler sunmaktadır. Özellikle pek çok tez öğrencisinin sorun yaşadığı konu seçimi ve konunun sınırlandırılması, araştırma sorularının uygun şekilde sorulması, elde edilen bilgilerin doğru şekilde anlaşılıp gerçek yargılara ulaşılması gibi konularda yazar farklı örneklerle sürece dair pratik bilgiler vermektedir. Özellikle genel olarak verdiği bir konuyu hangi boyutları ile nasıl sınırlandırdığını ve farklı boyutlarda soruları nasıl

oluşturduğunu gösteren tablolar, akademik hayatın başındaki kişiler için oldukça pratik bilgiler sunmaktadır.

Esasında kitap, bilimsel bir araştırmanın kendimizi tanımakla başlayan ve ulaştığımız fikirlere başkalarını nasıl ikna edeceğimize kadar uzanan süreçte rehberlik yapmaktadır. Sonuçta bilimsel bir araştırmaya başladığımız kişi ile sonrasındaki kişi birbirinden farklı olacaktır. Bu ise bilimsel olduğu kadar bireysel gelişmenin ve ilerlemenin bir göstergesi sayılabilir. Dolayısıyla kitap sadece bilimsel bir araştırma srecindekilere değil; durumlara, kişilere, olaylara tarafsız bakmaya çalışan, gerçeği arayan herkese hitap etmektedir. Bu gerçeği arayış süreci ise kendimizde başlamaktadır.